

CAFER TAYYAR PAŞA'NIN ESİR ALINIŞI VE ESARET HAYATI

Veysi AKIN*

Biyografisi:

Plevne Savaşı (1877-78) şehitlerinden Yüzbaşı Emin Bey'in oğlu olan Cafer Tayyar (Eğilmez), 1878'de bu günkü Makedonya'da kalan Priştine'de doğdu¹. İlk öğrenimini Drama ve Manastır'da tamamladı². Şehit bir asker çocuğu olması sebebiyle, baba mesleğini seçerek askerî okula kayıt yaptırdı. 1898'de girdiği Harb Okulu'ndan 1901'de mezun olarak, teğmen rütbesiyle ordu hizmetine başladı. Harb Akademisi'ni 1904'de tamamlayarak kurmay oldu. Muhtelif rütbelerle Türk Silahlı kuvvetlerinde görev aldı, Balkan Savaşlarına katıldı ve I. Dünya Savaşı yıllarında albaylığa terfi ederek 2nci, 8nci ve Kuzey Kafkas Kolordu Kumandanlıkları yaptı. 20 Temmuz 1918'de 1nci Kolordu Kumandanı olarak Trakya'da görevlendirildi³. Savaşın sona ermesi ile imzalanan Mondros Mütârekesi (30 Ekim 1918) hükümlerine tepki göstererek, Milli Mücadeleye katıldı. Mustafa Kemal Paşa ve Hey'et-i Temsiliye ile irtibat kurarak, Milli Mücadelenin Trakya harekâtını yönetti. İstanbul Hükümeti tarafından 21 Nisan 1920'de Kolordu Kumandanlığı görevinden alınarak, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Personel Başkanlığı'na tayin olundu ise de; askerlerinin başında kalmayı tercih ederek Edirne'ye geri döndü. İsrarla İstanbul'a geri çağırılması üzerine, istifa ederek bir vatan evladı sıfatıyla milli vazifesini yapma kararı alarak, Trakya'da kaldı. Trakyalılar da kendisini Edirne Kongresi kararı ile "Trakya Milli Kumandanı" ilan ederek, teşkilatın başına getirdiler⁴.

* Yard. Doç. Dr., Ataturk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü.

1 *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri* (TİH Komutanları Biyografileri), Ankara 1989, s. 143.

2 Trakya'da Milli Mücadelede Edirne Vilâyeti. Derleyen Özlem Ağırman, (Yayımlanmamış Eser), s. 22

3 *TİH Komutanları Biyografileri*, s. 143-145.

4 Tevfik Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele I*, Ankara 1987, s. 225, 285

Cafer Tayyar Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) I. Dönem Milletvekilliğine seçildi. Ankara'ya gitmeyerek, Trakya hareketinin başında kaldı. Trakya'nın işgali (20-27 Temmuz 1920) esnasında düşman kuvvetlerine esir düştü ve takriben iki yıl sekiz aylık bir esaret hayatı yaşadı. İstiklal Harbi sonrası, 30 Ocak 1923 tarihli Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübâdelesine İlişkin Anlaşma⁵ hükümleri gereğince, 1 Nisan 1923'te serbest bırakılarak, Türkiye'ye döndü. Milletvekilliğinin yanı sıra 12 Ağustos 1923'te 7nci Kolordu Kumandanlığı'na getirildi. TBMM II. Dönem (1923-1927) Edirne Milletvekili oldu. Milletvekilliğinin sona ermesi ile ordu hizmetine geri döndü ise de; 9 Ocak 1928'de emekliye sevk edildi. Daha sonraki hayatını ailesi ile birlikte İstanbul'da geçirdi. 5 Ocak 1958'de vefat ederek Karacaahmed Mezarlığına defn edildi⁶.

Osmanlı Devleti tarafından verilen çeşitli nişan ve madalyalarının yanı sıra, TBMM'ce İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir.

Trakya'nın İşgali ve Cafer Tayyar Bey'in Esir Düşmesi:

Mondros Mütarekesi'ni (30 Ekim 1918) müteakiben Trakya'nın Yunanlılara verilmesinin söz konusu olduğu günlerde, bu toprakları korumakla görevli bulunan İnci Kolordu'nun başında Cafer Tayyar Bey bulunuyordu⁷. İşgal tehlikesi karşısında her türlü olumsuz şartlara rağmen Kolordunun gücünü korumaya çalıştı. Milli Mücadele başlarında 5.000 mevcudlu kuvvetler ile Trakya teşkilatının Anadolu ile birleşmesine çaba sarf etti⁸.

İstanbul'un işgali ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesinin kesinlik kazanması üzerine Cafer Tayyar Bey, İstanbul Hükümeti ile olan bütün münasebeti kesti. Örf-i idâre ve seferberlik ilan ederek, kuvvetlerini güçlendirme yoluna gitti⁹. Halkın da desteğini alabilmek için kongre teşebbüslerine yardımcı oldu. Trakya-Paşaeli Müdafâ'a-i Hukuk Cemiyeti ile işbirliği yaparak, Lüleburgaz (31 Mart - 2 Nisan 1920) ve Edirne (9-13 Mayıs 1920) Kongreleri'nin toplanmasında etkili oldu. Bu dönemde İstanbul Hükümeti tarafından görevden alındı ve yerine Albay Muhiddin Bey Kolordu Kumandanı tayin edildi. Kendisi de, milli müfrezelerin emrine bağlanması ile beraber Trakya Milli Kumandanı ilan edilerek, bütün Trakya teşkilatının başına getirildi¹⁰. Her hangi bir ta'arruz karşısında Albay

⁵ İlgili Mukavelename için bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983, s. 184-186

⁶ *TH Komutanları Biyografileri*, s. 143-145

⁷ Albay Cafer Tayyar Bey, İnci Kolordu Kumandanlığına 20 Temmuz 1918'de tayin olunmuştur.

⁸ Bu konudaki yazışmalar için bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk III*, İstanbul 1982, s. 1262-1280

⁹ Bıyıklıoğlu, *a e*, s. 211-212

¹⁰ Bıyıklıoğlu, *a e*, s. 215-220, s. 285, *Nutuk II*, s. 490, Cemal Kutay, *Mehmed Şeref Aykut (1874-1939)*, İstanbul 1985, s. 327

Muhiddin Bey, milli müfrezeler ile işbirliği yapacak ve Cafer Tayyar Bey'in tecrübelerinden faydalanacaktı.

Trakya'nın Yunanistan'a ilhakı kararının San-Remo Konferansı (18-27 Nisan 1920)'nda alınması üzerine, bölgeye yönelik Yunan taarruzu; 20 Temmuz 1920 sabahı Edirne, Uzunköprü ve Tekirdağ (Tekfurdağı) cihetinden üç cepheden başlatıldı. Edirne ve Uzunköprü cephelerinde kuvvetli savunma hattı oluşturulmuş olmakla beraber, Tekirdağ cephesi çok zayıf bırakılmıştı. Denizden yapılan çıkartma harekâtı sonrasında Tekirdağ-Çorlu hattını tutan Türk birlikleri bozguna uğradılar. Aynı gün panik havası içerisinde önce Lüleburgaz'a ve daha sonra da Babaeski'ye doğru çekilen bu kuvvetlerin kaçışları, diğer iki cephede savaşan birliklerin durumunu da tehlikeye soktu. Bunun üzerine buradaki kuvvetlerin bir kısmı alınarak, Kırklareli (Kırkkilise) ve diğer yerlerden gelenlerle Babaeski savunma hattı oluşturulmak istendi (23 Temmuz 1920). Planlanan Babaeski savunma hattı, kuvvetlerin zamanında bölgeye ulaşamaması sebebiyle gerçekleştirilemedi. 23 Temmuz akşamı durumun vahâmetinin anlaşılması üzerine, Cafer Tayyar Bey ile Kolordu Kumandanı Muhiddin Bey bir toplantı yaparak; son durumu değerlendirdiler. Toplantıda, Muhiddin Bey'in Edirne'de kalması ve Cafer Tayyar Bey'in de Babaeski hattına giderek mukavemette bulunması kararlaştırıldı. Cafer Tayyar Bey, bu gaye ile aynı akşam otomobille Babaeski'ye hareket etti ise de, geç saatlerde Havsa'ya ulaşabildi ve geceyi burada geçirmeye karar verdi¹¹. Bölgedeki hadiseler, aynı saatlerde daha da vahimleşti. Çorlu-Lüleburgaz istikametinden gelen Yunan kuvvetleri önce Alpullu, Mandıra ve Çerkezmüsellimi işgal ettiler; ardından da Babaeski istasyonuna ulaşarak, bu hatta hakim oldular¹². Bu kuvvetlerden kaçarak Lüleburgaz istikametinden gelen 55nci tümen birlikleri de, aynı gece Havsa mıntkasına çekilerek, Kuleli-Yolageldi hattını tuttular. Tümen Karargâhından Yarbay Yümeni, Kurmay Başkanı Ziya ve Yüzbaşı Necmeddin Beyler, 23-24 Temmuz gecesi Havsa'ya gelerek, Cafer Tayyar Bey ile görüştiler. Cephenin son vaziyetini bildirdiler. Birliklerin seri bir şekilde dağıldıklarına inanan Cafer Tayyar Bey, ertesi sabah yanına muhafızlarını alarak sivil kıyafet giyinmiş olarak, ileri keşif harekâtı için Babaeski cephesine gitti¹³. 24 Temmuz sabahı saat 09 sularında Babaeski'nin 6 km. kuzeybatısında Dardere¹⁴ denilen mevkiye, Yunan 3ncü Süvari Alayının bir bölüğü ile karşılaştı¹⁵. Burada, iki birlik arasında kuvvetli bir müsademe başladı. Akşama kadar süren çarpışmalarda Yunanlılar, 6 er ve 1 subayı şehit ettiler, 2 er ve 1 subayı da esir aldılar¹⁶. Çar-

¹¹ Bıyıklıoğlu, a e., s. 362-363, Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Türk İstiklal Harbi. Batı Cephesi (4 Eylül 1919-9 Kasım 1922)*, II. Cilt, 2. Kısım, Ankara 1991, s. 369-380

¹² Yunan Askeri Ansiklopedisi'nden İstiklal Harbimizle İlgili Hadisâtin Türkçe Tercümesi (*Yunan Askeri Ansiklopedisi*) I, s. 140.

¹³ İleri, 31 Temmuz 1336/1920 No: 913, s. 2, Bıyıklıoğlu, a.e., s. 363-364 Cafer Tayyar Bey'in yanındaki müfrezenin mevcudu Yunan kayıtlarında 20, Türk kayıtlarında ise 30 olarak gösterilmektedir

¹⁴ Günümüzde Teke deresi veya Kuleli deresi olarak adlandırılmaktadır.

¹⁵ *Yunan Askeri Ansiklopedisi* I, s. 324

pışmalarda Cafer Tayyar Bey de yaralandı. Akşam karanlığından istifade ederek, yanında 1. Şube subaylarından Halid Bey olduğu halde geri kalan askerleri ile Havsa istikametine çekildi. Yunan birlikleri de takip halinde idiler. Açılan ateş sonucunda Halid Bey yaralandı, Cafer Tayyar Bey de atının kösteklenmesiyle yere düşerek, sağ gözü ve sağ omzundan yaralandı¹⁷. Yanında bulunanlar yakın takipte olduklarından yardımına koşamadılar ve öldü zannıyla mıntıkayı terk ettiler. Takipteki Yunan süvari bölüğü de yerde cansız yatan Cafer Tayyar Bey'i şahsen tanımadıkları için müdahale etmeyerek, bölgeden ayrıldı¹⁸.

Burada iki üç saat kadar baygın olarak kalan Cafer Tayyar Bey, ayıldıktan sonra atsız, silahsız ve korumasız olarak, Bostanlı Köyü (Havsa) arazisine geleerek, bir çobana tesadüf etti. Çoban tanımadığı bu yaralıyı köyüne götürdü. Köylüler de kendisini teşhis ederek Yunan askerlerine teslim ettiler¹⁹. Yunan askerî kayıtlarına göre ise, Cafer Tayyar Bey müsâdeme mıntıkasında uzun bir süre baygın kaldıktan sonra, Bostanlı Köyü yakınlarında dolaşırken bir Rum çobanı tarafından şüpheli görülerek yakalanmış ve köye götürülmüştür. Köylüler de kendisini tanıyarak, Yunan askerlerine teslim etmişlerdir (27 Temmuz 1920)²⁰.

Yunan kaynaklarının değişik bir rivâyetine göre ise, yaralandığı mahalden ayrılarak, askerlerden kurtulabilmek için çevrede bulunan bir mısır tarlasına gizlenmiş; aç ve susuz olarak iki üç gün burada kalmıştır. Bitkin bir haldeyken en yakın köy olan Bostanlı'ya ulaşarak, ahaliden yiyecek ve Bulgaristan'a kaçırılması için yardım istemiş; köylüler de bu teklifi kabul etmeyerek, kendisini Yunan makamlarına teslim etmişlerdir²¹.

Her üç kaynağın verdiği malumattan anlaşılacağı üzere; yaralı olarak Bostanlı köyüne ulaşmış bulunan Cafer Tayyar Bey, 27 Temmuz 1920 tarihinde köylüler tarafından Yunan makamlarına teslim edilmiştir²².

¹⁶ *İleri*, 31 Temmuz 1336/1920 No 913. s. 2, 11 Ağustos 1336/1920 No: 924, s. 2, *Yunan Askerî Ansiklopedisi I*, s. 141.

¹⁷ *İleri*, 11 Ağustos 1336/1920 No: 924, s. 2

¹⁸ Askerî Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi, K. 609 D: 1 F 1-4 Trakya'nın ılgalı sonrası 12 Eylül 1920 günü, Trakya-Paşaeli Cemiyeti idarecilerinden Şakır (Kesebir) Bey ile İsmet (İnonu) Bey'in mulakatı

¹⁹ *İleri*, 31 Temmuz 1336/1920 No: 913, s. 2.

²⁰ *Yunan Askerî Ansiklopedisi I*, s. 141, Albay Bujac, *1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*, Çev. İbrahim Kemal, İstanbul 1939, s. 173

²¹ *İleri*, 31 Temmuz 1336/1920 No 913, s. 2, Yunanistan *Tahdrumos* gazetesinin 29 Temmuz 1920 günlü haberine istinaden.

²² Cafer Tayyar Bey, köylülerin bu davranışını cehâletlerine bağlamaktadır. Esaret döneminde Atına'da yanında bulunan Zeynel Besim (Sun) Bey'in kendisine yönelttiği "İnşallah gunun birinde vatana döneceğiz, sızı tutarak Yunanlılara teslim eden köye de elbette bir uğrayacaksınız Onlara ne diyeceğimizi merak ediyorum " sorusuna o, şu cevabı vermişti "Hiç bir şey soylemeyeceğim, sadece intikam alacağım O koyde bir okul açtıracağım Egeci cahil olmasalardı, bir kumandanı tutup kendi elleriyle duşmana teslim ederler miydi?" Konu

Cafer Tayyar Bey, Yunan ordusunun 28nci Alayına bağlı bir süvari birliği tarafından Bostanlı Köyü'nden teslim alınarak, Havsa'da bulunan İzmir Tümenine, daha sonra da Edirne'deki Trakya İşgal Ordusu Kumandanlığına teslim edildi²³. Bir gün sonra da Yunan Başkumandanlığı resmi bir tebliğ ile hadiseyi halka şu şekilde duyurdu²⁴:

"28 Temmuz Tarihli Yunan Tebliğ-i Resmisi:

Cafer Tayyar Edirne'nin şarkında, Kırkkilise karibinde ve Havsa'nın garbında kâin Bostanlı karyesinde esir edilmiştir.

Başkumandan Paraskevopulos"

Cafer Tayyar Paşa'nın Esâret Hayatı:

Cafer Tayyar Bey, bir kaç gün Edirne'de tutularak yaralarının tedavisi için askerî bir tabip nezâretinde önce Dedeâğaç'a (31 Temmuz 1920)²⁵, bir gün sonra da Atina'ya sevk olunarak, hastahâneye yatırıldı. Hastahânedeki Yunan Dışişleri Bakanlığına müracaat ederek, İstanbul Mümessillikleri vasıtasıyla Üsküdar'da ikâmet eden ailesine haber verilmesini ve ailesinden gelecek mektupların da kendine ulaştırılmasını istedi²⁶. O günlerde ailesinden müjdeli haberler beklemekte idi. Nitekim esaretini takip eden haftalarda hanımı bir erkek çocuk dünyaya getirmişti²⁷.

Cafer Tayyar Bey'in Yunanistan'daki esaret hayatı, muhtelif safhalardan oluşmaktadır. Bu safhalar, kendisine reva görülen muameleler ile alakalı olup Atina'da sevk olunduğu hastahânedeki başlayarak, Parapigmata, Serengori, Tripoli ve Atina'da biter.

Cafer Tayyar Bey, önceleri hastahânedeki rahat bir dönem geçirmiştir. Şahsına ayrılan koğuştaki, bir yatak odası ve küçük bir salon vardı. İlk günler maaş tahsis edilemediği için, yemekleri hastahâne idâresi tarafından karşılanmaktaydı. Bilahire maaş bağlandığında ihtiyaçlarını kendisi tedarik etmeye başladı. Hastahâne dahilinde bir subay nezâretinde dolaşabiliyor, dışarı da ise altı nöbetçi ile gezmesine izin veriliyordu. Ancak bu rahat yaşantısı Elefterios Venizelos Hükümeti'nin iktidardan düşmesine (16 Kasım 1920) kadar devam etti²⁸. Venizolist-

ile ilgili olarak bkz. Zeynel Besim Sun, "Cafer Tayyar Paşa'dan Hatıralar", *Yakın Tarihimiz* IV/45, (3 Ocak 1963), s. 162.

23 *Yunan Askerî Ansiklopedisi*, s. 141.

24 *Ileri*, 31 Temmuz 1336/1920 No 913, s. 2.

25 *Ileri*, 2 Ağustos 1336/1920 No. 915, s. 1.

26 *Ileri*, 6 Ağustos 1336/1920, No 919, s. 1

27 *Ileri*, 11 Ağustos 1336/1920 No 925, s. 1

28 *Vatan*, 7 Nisan 1339/1923 No 13, s. 2, "Cafer Tayyar Bey'in Esaret sonrası açıklamaları" Yunanistan seçimleri 14 Kasım 1920'de yapılmış ve Venizelos seçimleri kaybetmiştir. Bkz. Utkan Kocaturk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Ankara 1988, s. 213

lerin sükutu ile buradaki idarî kadroda da değişiklik yapıldı. Bir Rum ile evli olan müdire görevden alınarak, Türk düşmanı yeni bir müdür tayin edildi. Müdür buradaki askerî erkân ile anlaşarak, kendisini önce başka bir odaya naklettiler, daha sonra da eşyalarını boşaltarak eski koğuşuna geri gönderdiler. Kışın şiddetli soğuklarında ne yatacak ne de oturacak hiç eşyası bulunmayan bu odada, 15-20 gün kalmak mecburiyetinde bırakılan Cafer Tayyar Bey, bir süre sonra da iyileştiği gerekçesiyle Parapigmata subay hâpishânesine nakl edildi²⁹. Burada da, 9 ay kalabildi. 1921 sonbaharına kadar haftada bir veya iki gün, bir subay nezâretinde iki üç saatliğine dışarıya çıkabiliyordu. Ancak, Eylül ayında otuzüç Türk subayının Parapigmata'ya getirilmesiyle onun buradaki günleri de sona erdi. Yunan subayı tarafından Türk esirlerin bir odaya istif edilmesine sınırlanan Cafer Tayyar Bey, duruma müdahale ederek, görevli subayı odadan kovdu ve ilgililere şikâyet etti³⁰. Bu durum kendisinin Serengori hâpishânesine ve diğerlerinin de muhtelif yerlere sürülmesine neden oldu³¹.

Parapigmata'dan nakli esnasında Cafer Tayyar Bey, 28 Eylül 1921 tarihli bir mektubu Harbiye Nezâreti'ne göndermeyi başararak, Yunanistan'da bilumum üseraya reva görülen muamele raporu etmişti. Türk Ordusu kumandanlarından Miralay Cafer Tayyar imzası ile gönderilen rapora göre; Yunanlıların üseraya tatbik ettikleri muamele şu şekilde tasnif edilmektedir³²:

1- Yunanistan'da bulunan bilumum Türk üserası subayları hiç kimse ile görüştürülmemek üzere, hâpishâne hayatı yaşatılmakta; yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, odalarını süpürmek gibi her türlü hizmet kendilerine ifâ ettirilmektedir.

2- Pazartesi ve perşembe günleri subaylar öğleden sonraları haftada iki defa saat dört ile beş arasında, birer nefer refakatinde saat sekize kadar yiyeceklerini ve ihtiyaçlarını tedarik etmek üzere çarşıya çıkarılmaktadır.

3- Hâpishane binalarında umumiyetle görüşmeler yasaklanarak, şiddetli bir hücre hayatı yaşatılmaktadır.

4- Cephelerden yaralı olarak getirilen subaylar, iyice tedavi edilmeksizin hâpishânelere sevk olunmaktadırlar.

5- Sağlıklı olarak getirilenlerin de elbiseleri soyulmuş, paraları alınmış ve darp edilmiş olarak, her türlü hakarete ma'ruz kalarak Atina'ya sevk edilmektedirler.

6- Atina'da aylarca kendilerine maaş verilmeyerek haberleşme ile vakit geçirilmekte ve bu suretle subaylar, kuru ekmele beslenip, tahtalar üzerinde yatırılmaktadırlar.

7- Böyle sefil bir suretle 15-30 gün Atina'da tutulan subaylar, Lefka adasına sevk olunarak, aynı tazyik altında yaşatılmaktadırlar.

²⁹ Ocak 1921 tarihi olması kuvvetle muhtemeldir.

³⁰ Sun, "Cafer Tayyar Paşa'dan Hatıralar", s. 162

³¹ *Vatan*, 7 Nisan 1339/1923 No 13, s. 2 Cafer Tayyar Bey'in açıklamaları.

³² *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD)*, 57 (Eylül 1966), Ve No 1317

8- Buldukları hapis hanelerde Yunan aserleri tarafından Türk milleti namına hakarete düçar edilmektedirler.

9- Esir edilen Türk efradı ise, kuru ekmek ve bazen de biraz yemek karşılığında hapis hane dışında muhtelif hizmetlerde çalıştırılmakta; çıplak sefil bir halde tutulmakta, en küçük bahanelerle dövülmektedirler.

10- Muhtelif sebeplerle esir alınarak, Yunanistan'a getirilen memur ve ahali-den siviller, ondört yaşındaki çocuğundan yetmiş yaşındaki ihtiyara kadar, Liyaso isimli üsera karargâhında çadırlarda ve toprak üzerlerinde yatırılarak, muhtelif hizmetlerde istihdam edilmektedirler. Buradan da değişik yerlere sevk olunmaktadırlar.

11- Hastahanelerde vefat eden Türk üserası hakkında dinen lazım gelen hümet ifâ edilmeyerek, Hristiyan mezarlıklarına defn edilmektedirler.

12- Üseraya gelen mektuplar kendilerine verilmeyerek, ekseriyetle yakılmaktadır.

13- Yunanistan Hükümeti nezdinde, üseraya reva görülen gayr-ı insanî muamelelere son verdimek için, şikayet edecek bir makam bulunamamaktadır. Her Yunan askeri Türklere karşı istediği muameleye yapmakta serbest olduğu gibi, her hangi bir kötü uygulama için kımseye hesap vermemektedir.

Cafer Tayyar Bey, kendilerine reva görülen muamelatı bu şekilde bildirdikten sonra, konunun Ankara Hükümeti tarafından Yunan makamları nezdinde protesto edilmesini istemektedir³³.

Cafer Tayyar Bey, tek başına bir odada yaşamaya mahkum edildiği ve herhangi bir kimse ile konuşmasına ve kitap ya da gazete okumasına da izin verilmediği Serengori hapis hanesinde de üç ay kalabildi. Üç ay nihayetinde casusluk yaptığı bahanesiyle Tripoli hapis hanesine gönderildi. Takriben 13 ay kaldığı Tripoli esaret günleri, diğerlerine nazaran biraz daha rahat geçmiştir. Bu müddetin nihayetinde Türkiye'ye iade işlemleri yürütüldüğü için, 16 Şubat 1923'te tekrar Atina'ya sevk olundu³⁴.

Esaretten Kurtuluşu ve Memlekete Dönüşü:

Türk İstiklâl Harbinin zaferle neticelenmesi ve Anadolu topraklarının işgalden kurtarılması üzerine ateşkes ile beraber savaş esirlerinin salıverilmesi hususu

33 Yunanistan'ın muhtelif hapis hanelerinde ve üsera kamplarında bulunan sivil ve asker tutukuların durumları hakkında geniş bilgi için bkz: *Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz*, Ankara 1339 (1923), s. 1-57 Sivil esir sayısı 15747, asker esir sayısı da 6331 civarında idi Bu konuda bkz: Ahmet Özdemir, "Savaş Esirlerinin Milli Mücadeledeki Yeri", *Atatürk Yolu Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi* IV/6 (Kasım 1990), s. 321-323

34 *Vatan*, 11 Ağustos 1339/1923 No 13, s. 2, *Vakı* 20 Şubat 1339/1923 No 1866, s. 3 Cafer Tayyar Bey esaret hayatı müddetince vatanına ve milletine karşı görevlerini unutmamış, sıkıntılı günlerinde olsa dahi bu mealde yapılan hataları af etmemiştir Nitekim, Atina'da bulunduğu günlerde bir dinî bayram vestesi ile yanına gelen Çerkez Ethem'i kabul etmeyecek huzurundan kovmuştur Bkz. Sun, "Cafer Tayyar Paşa'dan Hatıralar". s. 162

da gündeme geldi. Konu, mütareke şartlarının görüşüldüğü Mudanya Konferansı (3-11 Ekim 1922)'nda müzakere edildiysede; neticeye kavuşturulamadı ve Barış görüşmelerine bırakıldı³⁵. Nitekim, Lozan Sulh Konferansı görüşmelerinde en erken çözüme kavuşturulan mesele, esirlerin karşılıklı olarak salıverilmesidir. Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübâdelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması 30 Ocak 1923 tarihlidir. Mukavelenâme imzayı müteakip hemen yürürlüğe konulacaktı. Türk ve Yunan makamları bu husustaki yazışmaları derhal başlattılar. Bu yazışmalar meyanında, şubat 1923'te yapılan bir teklif ile Cafer Tayyar Bey'in yüksek rütbeli bir subaya mukabil olarak mübâdelesi istenildi. Teklif, Yunan makamları tarafından da kabul edildi³⁶. Karşılık olarak da, Anadolu'da esir düşen Trikopolis istenildi. Türk makamları iki subayın rütbelerinin denk olmadığı gerekçesi ile bu ismi kabul etmeyerek³⁷, Bursa ve havalısı işgal Kumandanı Klades'in teslimini uygun gördüler³⁸. Karşılıklı yazışmalardan sonra Cafer Tayyar Bey, 30 Mart 1923'te Patris adlı bir Yunan gemisi ile Atina'nın Pire limanından İzmir'e gönderildi ve 1 Nisanda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı³⁹. Bir kaç gün burada istirahat ederek, 5 nisanda ailesinin bulunduğu İstanbul'a geldi⁴⁰. Kısa bir süre sonra da TBMM çalışmalarına katılmak gayesi ile Ankara'ya giderek, 11 Nisan 1923 tarihli oturumda TBMM Reisi tarafından Meclise takdim edildi. Hazirunun kürsüye davet etmesi üzerine, kısa bir konuşma yaparak, esaretten kurtarıldıkları için kendi ve bütün esaretten dönenler adına milletvekillerine teşekkürlerini sundu⁴¹. Aynı tarihlerde Meclisin kendisini feshi kararı vermesi üzerine Ankara'da fazla kalamayarak, İstanbul'a döndü ve yeniden aday olarak Edirne'den TBMM II. Dönem Milletvekili seçildi⁴².

Netice itibarı ile denilebilir ki; Cafer Tayyar Bey, daha önceki hayatında olduğu gibi esaret döneminde de bir Türk kumandanına yakışır davranışlar sergilemiş, ye'se kapılarak vekarını yitirmemiştir. Vatan ve milletine karşı daima ulvî duygular beslemiş, bütün vazifelerini de bu hisler içerisinde ifa etmiştir. Esaret dönemine ait bir kaç anekdot da bu düşüncelerimizi teyid etmektedir.

35 Bilal N Şımşır, *Ataturk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara 1981, s. 341-347 "Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'dan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya 5 10 1922 tarihli Konferans raporu". Esirlerin karşılıklı olarak salıverilmesi İsmet Paşa tarafından teklif edilmiş, İtilaf Devletleri murahhaslarınca kabul edilmeyerek Sulh Muahedesi'nin uygulanmasına bırakılmıştı

36 *Vakit*, 17 Şubat 1339/1923 No 1863, s 2 16 Şubat 1923 tarihli Atina Hronos gazetesi haberine istinaden

37 *Vakit*, 21 Mart 1339/1923 No: 1895, s. 1

38 *Vakit*, 28 Mart 1339/1923 No: 1902 s 2 Cafer Tayyar Bey Albay, Trikopolis ise General rütbesinde bulunmaktadır.

39 *Vatan*, 2 Nisan 1339/1923 No 8, s 1, 3 Nisan 1339/1923 No 9, s. 3

40 *Vatan*, 6 Nisan 1339/1923 No 12, s 1

41 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Donem I, C 29, s 30

42 *Vatan*, 26 Nisan 1339/1923 No 32, s 3